

De verdieping van Nederland.

Topstukken uit de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief

Heeft Nederland behoefte aan een historische canon? Deze vraag houdt het Nederlandse publieke debat al enige tijd in de ban. Zoals Jo Tollebeek in dit tijdschrift opmerkte, heeft zo'n canon een janusgezicht. (1) Enerzijds kan hij de nationale identiteit versterken en de integratie in de hand werken. Maar anderzijds werkt zo'n unieke canon ook discriminerend: wie hem niet kent, of wie andere historische feiten benadrukt, dreigt gestigmatiseerd te worden als een slechte Nederlander. Bovendien bestaat er onduidelijkheid over hoe die canon er dan wel zou moeten uitzien. Welke feiten “verdienen” het om in de canon opgenomen te worden en wie beslist dat?

Het Nationaal Archief (NA) en de Koninklijke Bibliotheek (KB) hebben de afloop van de discussie niet afgewacht. Op 30 maart 2005 openden zij de gezamenlijke tentoonstelling “De verdieping van Nederland”. Op die tentoonstelling worden topstukken getoond uit de collectie van beide instellingen. Ze geven een beeld van politiek, maatschappij en cultuur in Nederland van ca. 1000 tot vandaag. Een beeld dat de bestaande clichés van koopmansgeest, poldermodel en tolerantie bevestigt, maar dat ook aandacht heeft voor de minder fraaie kanten van Nederlands rijke historie. Zo krijg je op de tentoonstelling een lijst te zien uit 1688 van goederen die als pasmunt gebruikt werden voor de inkoop van slaven. De West-Indische Compagnie kocht slaven van Afrikaanse en Arabische handelaars. Deze werden “betaald” met onder meer textiel, kralen, wapens, buskruit en kaurischelpen.

Even verderop kun je het document bekijken dat aan de basis ligt van Nederlands koloniale imperium. Op 20 maart 1602 bundelden de Hollandse en Zeeuwse steden hun economische kracht. De afspraken werden vastgelegd in een octrooi, dat verleend werd door de Staten-Generaal en dat de facto de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) betekende. De VOC stuurde in 1642 Abel Tasman op reis om het onbekende continent Australië te verkennen. Tijdens deze reis hield Tasman een scheepsjournaal bij. Ook dat beroemde en historisch erg belangrijke journaal ligt hier uitgestald. Hetzelfde geldt voor de brief waarmee Peter Jansz. Schagen, ambtenaar van de Staten-Generaal, in 1626 aan zijn werkgever meldt dat de Amerikaanse vestiging Nieuw-Amsterdam officieel van de indianen gekocht is in goederen “voor de waerde van 60 gulden”. De brief, die deel uitmaakt van de collectie van het Nationaal Archief, wordt beschouwd als de geboorteakte van New York. Dat de Nederlanders soms sluwe truukjes gebruikten om hun kolonies in de hand te houden, blijkt uit een brief van Prins Diponegoro, de leider van de Javaanse opstand tegen het koloniale gezag in Nederlands-Indië (1825-1830). In deze brief verklaart de prins zich akkoord met de

door de Nederlanders voorgestelde vredesonderhandelingen. Daarmee lokken de Nederlanders hem echter in de val: tijdens de onderhandelingen wordt hij gevangengenomen en verbannen. Op 29 december 1954 werd in Nederland het Statuut van het Koninkrijk afgekondigd. Koningin Juliana zette haar handtekening onder dit document, dat een einde maakte aan de koloniale verhouding van Nederland met zijn overzeese gebiedsdelen. Met deze verklaring, ook te bezichtigen op de tentoonstelling, werd een tijdperk beëindigd.

Naast het koloniale verleden, toont “De verdieping van Nederland” ook heel wat documenten die in verband staan met de interne politieke geschiedenis van het land. Zo is de huwelijksorkonde Van Nassau-Polanen het begin van de bestuurlijke band tussen de Nassaus en de Nederlanden die tot vandaag voortbestaat. De oorkonde bevestigt het huwelijk van de uit een Duitse grafelijke familie afkomstige Engelbert van Nassau met zijn schatrijke bruid Johanna van Polanen. Misschien wel het meest tot de verbeelding sprekende document van de tentoonstelling bevat de resoluties van van de Staten-Generaal van 10 juli 1584. In de marge van de notulen staan de “officiële” laatste woorden van Willem van Oranje genoteerd. Hij werd eerder die dag neergeschoten door de fanatieke katholieke Balthasar Gerards. Net voor hij stierf zou hij gezegd hebben: “Mon dieu ayez pitie de mon ame, mon dieu ayez pitie de ce pauvre peuple”. In de lopende tekst van de resoluties werd dat vertaald als “Mijn God ontfermt u mijnder ende uwer arme ghemeijnte.” Het geboortekaartje van de huidige Nederlandse Staat werd zestig jaar later geschreven. Met de Vrede van Munster (1648) kwam een eind aan de Tachtigjarige oorlog van de Nederlanden tegen Spanje en werden de landsgrenzen van Nederland bepaald. Het kistje dat de ratificatie bewaart, staat helemaal achteraan opgesteld in een schrijn, als was het heiligste der heiligen.

Bijna driehonderd jaar later, op 7 augustus 1945, maken de Nederlandse kranten melding van een nieuw historisch feit. De Amerikanen hebben voor het eerst in de geschiedenis een atoombom gebruikt. Niet zonder enige instemmende trots citeert *Het Parool* de Amerikaanse president Truman: “Met deze bom hebben wij een nieuw en revolutionair element van vernieling toegevoegd aan de toenemende kracht van onze gewapende strijdmachten.” Een revolutionair element van vernieling. Zo staat het er. De schaamte kwam later als een boemerang terug.

Ook de literatuur krijgt heel wat aandacht op “De verdieping van Nederland”. Zo kun je er het enige handschrift bekijken dat ons de Middelnederlandse Beatrijslegende overlevert. Zonder dit handschrift, een afschrift uit 1374, hadden we geen weet gehad van dit prachtige verhaal over liefde, deemoed en vergeving. De letter V, waarmee de beroemde eerste regel van de Beatrijs begint (“Van dichten comt mi kleinen bate”), is ingekleurd en versierd met een

tekening van Beatrijs, die knielt voor Maria met Christus op haar arm. Beatrijs ziet er grauw en nederig uit. Maria's blauw-rode gewaad geeft haar de luister van een koningin.

De literatuur uit de Gouden Eeuw is eveneens vertegenwoordigd. In het Album Amicorum van de rector van de Latijnse school van Amsterdam, Jacob Heyblocq, lezen we een speciaal voor hem geschreven sonnet van Joost van den Vondel. In een andere vitrinekast ligt het handschrift van Constantijn Huygens' *Hofwijck*. En nog verderop krijgen we nog een fraaie brief te lezen van P.C. Hooft aan zijn vriendin Tesselschade Roemers Visscher. Ook het zeldzaamste boek uit de twintigste-eeuwse Nederlandse literatuur is vertegenwoordigd. Van de bundel *Naenia* van P.C. Boutens werden in 1903 slechts twaalf exemplaren gedrukt. Het exemplaar uit de collectie van de KB dat hier getoond wordt, is uniek. Het was van Boutens zelf en werd eigenhandig en kleurig versierd door Jan Toorop.

Wat naast al die literaire, historische en politieke documenten echter het meeste indruk maakt op "De verdieping van Nederland", zijn de prachtig getekende en verluchte handschriften en drukken, waarvan sommige erg kostbaar zijn. Het oudste object van de tentoonstelling, het Evangelarium van Egmond, geschreven tussen 875 en 975 in Reims, bevat de oudste afbeeldingen van Nederlandse mensen en gebouwen. Onbeholpen en wat onhandig getekend soms, zijn dit de allereerste afbeeldingen van Nederlanders. Het vijfhonderd jaar jongere "Remissorium Philippi" van Pieter van Renesse (ca. 1450) is een meesterwerk op het vlak van de miniatuurkunst. Dit register bevat een opsomming van de documenten van de graven van Holland. Het boek is uitgebreid verlucht met miniaturen en tekeningen van tal van hoge edelen en ambtenaren uit de omgeving van hertog Filips de Goede. Een goede dertig jaar later maakte Bernhard von Breydenbach samen met de Utrechtse kunstenaar Erhard Rewich een pelgrimsreis van Mainz naar Jeruzalem. Onderweg maakten ze notities en schetsen. In 1486 verschijnt de eerste uitgave van hun *Peregrinatio in Terram Sanctam*, "pelgrimstocht naar het Heilig Land". Het is het oudst bekende geïllustreerde reisverslag. De tekeningen, waaronder een gezicht op een nog steeds herkenbaar Venetië, zijn ronduit verbluffend en prachtig ingekleurd. Zo mogelijk nog kostbaarder is de "Atlas Maior" van Joan Blaeu. Hij dateert van ca. 1660. De atlas bevat ca. 600 kaarten en 3.000 bladzijden tekst. Een ongekleurde versie kostte 350 gulden, een gekleurde 450. Het boek was alleen voor de allerrijksten bereikbaar. Dat laatste geldt ook voor "De Nederlandsche vogelen" van Cornelis Nozemann en Christiaan Sepp. Het boek verscheen in vijf delen tussen 1770 en 1829 en behandelt 250 inheemse vogelsoorten die uitgebreid beschreven en afgebeeld worden. De oorspronkelijke prijs bedroeg 525 euro, en daarmee is deze "Sepp en Nozemann", zoals het boek in de omgang genoemd wordt, relatief gezien een van de duurste Nederlandse

publicaties ooit.

Maar sinds maart 2005 zijn al deze onbetaalbare paraferalia dus voor iedereen bereikbaar op “De verdieping van Nederland”. “De verdieping” bevat, naast de vaste opstelling, ook enkele vitrinekasten die gereserveerd zijn voor wisselende exposities. De tentoonstelling is permanent en gratis te bezoeken op de eerste verdieping van het KB-complex vlakbij het Centraal Station van Den Haag. In een hedendaagse, aantrekkelijke presentatie worden de topstukken in vitrinekastjes uitgesteld. Bij elk stuk hoort een aanraakscherm waarop je beknopte, maar heldere informatie krijgt over het getoonde object. Helaas is die informatie vooralsnog alleen in het Nederlands beschikbaar. Soms kun je via dat scherm ook door het boek bladeren, en af en toe zijn er zelfs quizjes voorzien, zodat kinderen zich niet zullen vervelen tussen al die “saaie” boeken.

“De verdieping van Nederland” is, kortom, een uiterst zinvol initiatief. Ten eerste maakt de tentoonstelling het onmetelijke (en onbetaalbare) belang zichtbaar van instellingen als het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek, die de geestelijke rijkdom van het land conserveren en bewaren. Ten tweede kan “De verdieping van Nederland” eraan herinneren dat Nederland wel degelijk een geschiedenis heeft, wat nu en dan wel eens vergeten wordt, en dat die geschiedenis het land heeft gemaakt tot wat het nu is. Je hoeft dus niet zo nodig te wachten op een canon om Nederland een geheugen te geven.

Bart van der Straeten

“De verdieping van Nederland”, Prins Willem-Alexanderhof, Postbus 90407, NL-2509 LK Den Haag, tel. +31 (0)70 314.03.10 of +31 (0)70 331.54.00, fax +31 (0)70 314.04.98, info@deverdiepingvannederland.nl, www.deverdiepingvannederland.nl.

Bij “De verdieping van Nederland” verscheen een publicatie in het Nederlands en het Engels, waarin bekende Nederlanders commentaar geven bij hun favoriete object uit de tentoonstelling. Het bevat bijdragen van onder meer Jan Mulder, Nelleke Noordervliet, Hagar Peeters, Herman Pleij en Anil Ramdas:

De verdieping van Nederland / Legacy of the Netherlands, Koninklijke Bibliotheek & Nationaal Archief, Den Haag, Uitgeverij De Buitenkant, Amsterdam, 2005, 224 p.

Noot

(1) Zie JO TOLLEBEEK, “Populair zonder canon?”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 48 (2005), nr. 2, pp. 163-164.